İSLAM HUKUKUNDA MEHİR

Doç. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU
SÜ. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

İslam hukukunda nikâh akdi, karı ve koca arasında, her biri dinî birer vecibe olan karşılıklı bir takım hak ve vazifeleri de beraberinde getirmektedir. Kur'an-ı Kerim'deki bu duruma işaret eden ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

"Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da (aynı şekilde) erkekler üzerinde iyilikle eda edilmesi gereken hakları vardır."[1]

Ayet-i kerimede öngörülen bu hak ve vazifelerden bazıları mâlî ve aynî nitelikte, diğer bazıları ise karı ve kocanın davranış tarzlarına ilişkindir. Burada sözkonusu edilen hak ve vazife durumundaki davranış tarzlarının başında, karşılıklı sadakat ve saygı ile iyi muamele gelmektedir.

Mâlî ve aynî nitelikteki haklara gelince, burada meseleye ilişkin nassları ve bu nassların İslam alimlerince yapılmış yorum ve açıklamalarını ihtiva eden tefsir, fıkıh ve hadis şerhleri türünden eserleri incelediğimizde karşımıza çıkan en önemli neticeleri şöylece özetleyebiliriz:

Kocanın karısı üzerinde, yukarıda işaret ettiğimiz tutum ve davranışlar haricinde, para ve eşyaya ilişkin herhangi bir talepte bulunma hakkı yoktur.[2] Kadının, kocasına göre daha zengin olsa bile aile hayatının devam ettirilebilmesi için zaruri olan harcamaları karşılama veya ona iştirak etme hususunda herhangi bir yükümlülüğü yoktur. Kadın isterse böyle bir şeyi ancak tamamen kendi arzu ve iradesiyle yapar.

Karının kocası üzerinde bu açıdan mali nitelikte üç ayrı hakkı vardır. Bunlar:

1- Mehir
2- Nafaka
3- Mesken.[3]

Her biri müstakil ve araştırma konusu olabilecek bu haklardan biz sadece makalemizin başlığında da ifade ettiğimiz gibi "mehir hakkı" üzerinde duracağız.

Mehir Nedir?

Mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mal cinsinden meblağdır. Aynı anlamda olmak üzere hadis, tefsir ve fıkıh kitaplarımızda "sadâk", "nihle", "farîza" gibi kelimeler de kullanılır. Şer'an alınıp satılması ve kendisinden faydalanılması caiz olan her emtia mehir olabilir.

Mehir, nikâh akdinin aslî unsurlarından veya şartlarından biri değil,[4] akdin ortaya çıkardığı neticelerdendir. Mehirden akit esnasında hiç söz edilmese veya o sırada gündeme gelmek ve hatta miktarı tespit edilmese ya da hatta mehir verilmeyeceği erkek tarafından şart koşulsa bile, kadın belli ölçülere göre buna hak kazanır. Mehir tamamen evlenen kadının hakkıdır. Evlenen kadın onda meşru ölçüler içinde istediği gibi tasarruf eder. Nikâh akdi tamamlandıktan sonra, şayet arzu ederse bir kısmını veya tamamını kocasına bağışlayabilir.

Mehir miktarının en azının ne kadar olması gerektiği hakkında mezhepler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefîlere göre bu miktar on dirhem (10 x 2. 979= 29. 79 gr.) gümüştür. Ancak o zamanlar bu paraya iki tane kurban olmaya elverişli koyun satın alınabiliyordu. Mâlikîlere göre mehir, üç dirhem gümüşten az olamaz. Şâfiî ve Hanbelî ekollerinde ise bu konuda tespit edilmiş bir miktar yoktur. Onların asgarî bir miktar belirlememelerinin temelinde Hz. Peygamber'in fazla bir değeri olmayan "demir bir yüzüğü" ve "ezberdeki Kur'an-ı Kerim'i" bile mehir olarak tespit ettiğine[5] dair haberler yatmaktadır. Hanefî ve Mâlikîler ise bu tasarruf ve uygulamaların Hz. Peygamber'e mahsus olduğu kanaatiyle olsa gerektir ki, bu meseleye fonksiyonel açıdan yaklaşıp

neticeye varmışlardır. Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de mehrin alt sınırı konusunda bir düzenleme getirilmemiştir.

Mehir miktarının en azı hususunda zikrettiğimiz şekilde farklı görüşler ileri sürülmüş olmasına rağmen, bu konuda herhangi bir üst sınırın bulunmadığı hususunda bütün müctehidlerin görüş birliği vardır. Nitekim bu hususa delalet eden ayet-i kerimede *"Eğer bir eşi bırakmak durumunda olur, onun yerine başka bir eş alırsanız, bıraktığınız eşlerden birine yükler dolusu mehri vermiş olsanız dahi ondan hiç-bir şey almayınız!..."*[6] buyrulmaktadır. Hz. Ömer, halifeliği döneminde bu konuda 12 Ukiyye, yani 12 x 40 = 480 dirhem gümüş olarak bir üst sınır belirlemek teşebbüsünde bulunmuş, ancak az önce kaydettiğimiz ayet-i kerime kendisine bir kadın tarafından hatırlatılınca bundan vazgeçmiştir. [7]

Mehir, miktarının belirlenmiş usulü ve şekline göre mehr-i müsemmâ - mehr-i misil olarak, mehirin peşin ve sonradan ödenecek durumda olmasına göre de mehr-i muaccel, mehr-i müeccel olarak kısımlara ayrılır.

Tarafların kendi iradeleriyle nikâhtan önce veya sonra bizzat kendilerinin üzerinde anlaşarak tespit ettikleri mehir miktarına, *mehr-i müsemmâ* denir. Eğer taraflar nikâh akdini tamamlamış olmalarına rağmen bu evlilikle ilgili bir mehir tespit edememişler, daha sonra buna fırsat kalmadan taraflardan biri ölmüş veya boşanma sözkonusu olmuşsa yahut evlilik devam etmekle birlikte miktar üzerinde anlaşmazık sözkonusu ise, bu durumda mehir, kadının baba tarafından objektif ölçülere göre benzer şartları haiz olan kadınlara ödenmiş olan mehir dikkate alınarak tespit edilir ki, bu usulle tespit edilen mehire *mehr-i misil* denir.

Eğer yukarıda da işaret ettiğimiz gibi nikâhtan önce mehir verilmeyeceği şart koşulmuşsa yahut kurallara göre taraflarca mehir olmaya elverişli olmayan herhangi bir şey olarak belirlenmişse, bu durumlarda kadın yine mehr-i misile hak kazanır.

Nikâh akdi sırasında ödenen peşin mehre *mehr-i muaccel* (acele mehir), ödenmesi daha sonraya bırakılan mehre ise *mehr-i müeccel* (tecil edilmiş, ertelenmiş mehir) denir. Mehrin tamamı muaccel veya müeccel olabileceği gibi, bir kısmı muaccel, bir kısmı müeccel de olabilir. Bu hususta herhangi bir şart ve sınırlandırma yoktur.

Nikâh akdinden sonra tarafların karşılaşmaları muhtemel bir takım hukukî hallere ve fiilî durumlara göre kadın, ya mehrin tamamına, ya da yarısına müstehak olur. Bazı durumlarda ise kadın mehirden hiç bir şeyi hak edemez.

Kadının mehrin tamamını hakettiği üç durum sözkonusudur.

1. Zifaf,
2. Halvet-i sahiha,
3- Eşlerden birinin ölümü.

Zifaf, sahih evlilik[8] sebebiyle olmuşsa mehir "müsemmâ" ise ona, değilse "misil"inin tamamına hak kazanır. Ancak fasit bir nikâh[9] sebebiyle olmuşsa, önceden tespit edilmiş bir mehir (müsemmâ) varsa, bu durumda müsemmâ ve misil olan mehirlerden hangisi daha az ise, onu hakeder. Eğer müsemmâ mehir yoksa, misile hak kazanmış olur.

Halvet başbaşa kalmak demektir. Mehire hak kazanılmasına sebeb olan "sahih halvet" ise geçerli bir nikâh akdinden sonra eşlerin yanlarına izinsiz hiç kimsenin giremiyeceği, aralarında olacaklara muttali olamayacağı bir ortamda başbaşa kalmaları demektir. Ancak buna ilave olarak, tarafların "cima"ına mani olan ihrâm, hayız vs. gibi şer'î bir özürlerinin de o anda mevcut olmaması gerekir. Halvet-i sahiha sebebiyle kadının mehrin tamamını kazanması için sahih bir evliliğin bulunması gerekir. Fasit bir nikâha dayanılarak halvet-i sahiha sözkonusu olmuş da boşanılmışsa bu durumda kadın iddet beklemeyeceği gibi mehire de hak kazanamaz. [10]

Sahih bir nikâh akdi gerçekleştikten sonra zifaf veya halvet gerçekleşmemiş de olsa, eşlerden biri ölürse kadın mehrin tamamına hak kazanır. Eğer koca ölmüşse kadın kocasının terekesinden yani geride bıraktığı mirasından önceden mehrini muaccel olarak almamışsa duruma göre müsemmâ veya misil olan mehrini alır. Ayrıca varis de olur. Ama kadın vefat etmiş ise, kadının hak ettiği tam mehir, onun varisleri arasında mirasçılık nispetlerine göre taksim edilir. Tabii burada mehir borçlusu olan koca da varisler arasındadır. Bu nedenle koca kendi hakkına düşen miras oranında mehirden tenkis yapar.

Koca "zifaf" ve "halvet-i sahiha"dan önce evliliği sona erdiren bir fiil işlediği durumlarda kadın, müsemmâ olan mehr'in yarısını alır. Eğer mehir "mü-

semmâ" şeklinde değilse, kadına sadece müt'a denilen elbise, yiyecek vs. gibi bir mal, hediye olarak hediye kabilinden verilir.

Eğer evliliği sona erdiren fiil kadın tarafından işlenirse, mehir müsemmâ olsun, misil olsun hiçbir şeye hak kazanamaz. Yine fasit bir nikâhtan sonra zifaf gerçekleşmeden koca, veya yetkisi olanlar (hakim gibi) evliliği sona erdirirlerse kadın mehirden bir hak iddia edemez.

Mehirin tamamen kadının hakkı olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Kadın kendisine ödenmiş veya ödenecek mehir karşılığında yukarıda belirttiğimiz mükellefiyetleri dışında -ki bunların hiçbiri mâlî nitelikli değildir- gelin gittiği eve cihaz veya çeyiz denilen birtakım eşyaları götürme borcu yoktur. Bunlar ancak tamamen isteğe bağlı olarak kadın veya babası, dedesi vs. tarafından aradaki ülfet ve muhabbetin güçlenmesi ve aile birliğinin demirbaş ihtiyaçlarının giderilmesi bakımından tavsiye edilen müstehab derecesinde bir davranıştır.

Bu nedenlerle "mehir"in Anadolu'nun muhtelif yerlerinde "başlık" veya "kalın" tabirleriyle ifade edilen, şer'î hiçbir mesnedi bulunmayan çeşitli gerekçelerle kızın ailesine ödenen meblağlarla sosyal, hukukî ve iktisadî bir bağlantısı ve benzerliği bulunmamaktadır.

Kaydetmiş olduğumuz şer'i sebebler dışında sosyal ve iktisadi fonksiyonu bakımından mehir hakkında yapılmış şu değerlendirmeye katıldığımızı ifade edelim.

"Mehir, kendisine tanınmış talak yani boşanma yetkisini kötüye kullanan kocaya karşı kadına tanınmış bir silah ve caydırıcı bir imkan, yine boşama ve kocasının ölümü gibi sebeplerle evlilik birliğinin sona ermesi durumunda kadının ekonomik geleceğini bir ölçüde garantiye almak amacına matuf, aynî ve nakdî bir vasıta, aynı zamanda evlenme akdinin gerçekleştirildiğini gösteren ve ona aleniyet sağlayan bir şekil şartıdır." [11]

DİPNOTLAR :

1 Bakara, 2/228.

2 İslam Aile Hukuku, mal ayrılığı rejimini öngörmüştür.

3 İlk devirlerdeki fıkıh kitaplarımız, mesken hakkını yani "karının orada ikamet edeceği, içindeki gerekli eşyalarıyla birlikte sağlıklı bir hayat sürdürmeye elverişli kalacak bir yerin sağlanması" hakkını "nafaka" hakkı içinde mütâlaa etmişlerdir. Osmanlı Devleti zam555555555anında 1917'de kanun olarak yürürlüğe giren Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde bu hak ayrı bir maddede öngörülmüştür. Bkz. Mezkur kararname madde 70. Yine bu kararnamenin 72. maddesine göre karı ve koca bu evde birbirlerinin rızası olmadıkça (kadının gayrı mümeyyiz çocuğu hariç) başka eşten olma çocuklarını ve akrabalarını iskân edemez.

4 es-Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebu Bekr Muhammed b. Ebî Sehl, el-Mebsût, Kahire 1324-31, V/62. Mâlikî mezhebinde ise mehir nikâh akdinin sıhhat şartlarından biridir. Bkz. İbn Rüşd, Muhammed el-Kurtubî, Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1986, II/18.

5 eş-Şîrâzî, Ebu İshak İbrahim b. Ali, el-Mühezzeb bi Fıkhi Mezhebi'l-İmami'ş-Şafiî, Daru'l-Fikir, Beyrut 1994, II/78.

6 Nisa, 4/20.

7 Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, V/66.

8 Bir nikâh akdinin sahih olmasının üç şartı vardır. 1. Gelin ve damat adayları arasında, birbirlerine haramlığı gerektiren akrabalık, kadının iddet bekler halde olması, daha önce damat adayının bu kadını üç talakla boşamış olması vb. gibi sürekli veya geçici nitelikte evlenme manilerinin bulunmaması. 2. Tam ehliyetli, yani reşit olmuş ve aklı başında müslüman en az iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidin nikâh akdi sırasında hazır bulunması. (Bu şahıslar şahitliklerini kendi namlarına değil, kamu adına yapmaktadırlar. Kendilerine bu hususta resmî veya gayri resmî müracaat edildiğinde her ne surette olursa olsun, bildiklerini gizleme hakkına sahip değillerdir.) 3. Adayların evlenme iradelerini serbestçe, yani herhangi bir baskı ve cebir olmadan ortaya koymuş olmaları.

9 Mesela şahitler hazır olmadan akdedilmiş bir nikâh.

10 Kâsânî, Alauddin Ebi Bekr b. Mes'ud (587 h.), Bedâi'u's-Sanâi fî Tertîbi'ş-Şerâi, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1982, II/335.

11 Akgündüz, Ahmet; Türk Hukuk Tarihi (Özel Hukuk), Konya 1989, II/84.

Semih MOBİLYA LTD.
Home Collection
TOPTAN & PERAKENDE

marmara
YATAKLARI ve
EV TEKSTİLİ

koç
KANEPE VE OTURMA
GRUPLARI

HERTÜRLÜ
MOBİLYA ve
AKSESUARLARI

Fabrika	: 0.332. 249 81 69	Fax: 0.332. 251 14 25
Showroom	: 0.332. 251 58 53	Fax: 0.332. 251 58 53
Merkez	: 0.332. 251 14 25	Fax: 0.332. 249 81 69
Fabrika	: Mobilyacılar Sanayi Osmanlı Sk. No: 31	KONYA
Showroom	: Mobilyacılar Sanayi Cihanpınar Sk. No: 35	KONYA
Merkez	: Mobilyacılar Sanayi Osmanlı Sk. No: 32	KONYA